

HAPPINESS AS A RELATION TO MORAL VALUES

BRATKO Kostiantyn

In Happiness And Contemporary Society : Conference Proceedings Volume (Lviv, March, 20-21, 2020). Lviv: SPOLOM, 2020. P. 47-50.

ISBN 978-966-919-593-7

ЩАСТЯ ЯК ВІДНОШЕННЯ ДО МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

БРАТКО Костянтин

// Щастя та сучасне суспільство : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Львів, 20-21 березня 2020 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2020. – С. 47-50.

ISBN 978-966-919-593-7

BRATKO Kostiantyn

Candidate of Sciences (Philosophy), Associate Professor
Cherkassy National University the name of Bogdan Khmelnytsky (Cherkassy, Ukraine)
HAPPINESS AS A RELATION TO MORAL VALUES

БРАТКО Костянтин

кандидат філософських наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)

ЩАСТЯ ЯК ВІДНОШЕННЯ ДО МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

The theme of these theses is related to questions of defining the concept and substantiating the theory of happiness. First of all, the shortcomings of the empirical approach are indicated: inconsistency, antinomy, eclecticism and, as a result, relativism and scepticism. An alternative is the phenomenological slant. Its purpose is to discover the essence, the ontological basis, the idos of happiness. To solve this problem, an analysis of the human essence is necessary. Phenomenon of happiness is constituted on the basis of attitude to moral values - one of the main components of the essence of man. Moral values are absolute and objective, moral categories constitute the theoretical foundation of the concept and theory of happiness.

Розмірковуючи над тим, що таке щастя, можна впевнено розпочинати і ще більш впевнено завершувати, перефразовуючи відомий вислів Платона щодо прекрасного: „Щастя складне.” Уникнути цієї складності не під силу ані буденному, ані науковому, ані філософському мисленню. Закріплена вже у буденній свідомості полісемантичність, обумовлює неуспіх численних спроб віднайти істоту щастя у одній атрибутивній ознаці, ігноруючи інші, не менш важливі. Разом з тим, збільшення кількості моністичних визначень виявляє їх взаємну суперечливість або ж антиномічність. Справи не змінюють і плюралістичні предикації, у яких суперечність та антиномія, відсутність необхідного зв'язку між складовими, еклектичність стають внутрішніми недоліками дефініцій.

Промовистим свідченням означених складнощів є класичний твір Владислава Татаркевича „Про щастя”, цінність якого, між іншим, виводиться із прагнення автора уникнути спрощених та однобічних підходів. Сміслові поле дослідження у В. Татаркевича розгортається у внутрішніх взаємодіях, на перетинах, у взаємних проникненнях та відштовхуваннях низки опозицій: об'єктивне – суб'єктивне; духовне – тілесне; чуттєво-інтуїтивне – логіко-дискурсивне; ідеальне – реальне; особове – суспільне; активно-діяльне – пасивно-сприймаюче, тощо. Автор визначає предмет як „повне і тривале задоволення життям у цілому”[1, с. 41]. Звісно, задоволення, яке триває все життя є ідеалом щастя, який належить відрізнити від щастя реального, піддаючи терміни *повнота*, *цілісність*, *постійність* апроксимативній інтерпретації і „допускати, що щасливим є вже той, хто наближається до цього ідеалу, до цього максимуму”[1, с. 41].

Разом з тим, подальший поняттєвий аналіз наведеного визначення так само демонструє суперечливу багатозначність, дає підстави сумніватися у правомірності виділення саме цих ознак щастя, як осіб так і сукупно. Така ситуація, на нашу думку, є наслідком властивого емпіризмові фактуального покладання предмета, що зрештою і призводить до релятивізму і скептицизму, залишаючи без чіткої відповіді питання „що таке щастя”. Зарадити цьому може ейдетичне осягнення, що прояснює сутнісні детермінації його емпіричних проявів. Йдеться насамперед про виявлення онтологічної основи щастя, що передбачає таке покладання і схоплення сутностей, яке – як наголошує Е. Гуссерль – жодним чином „не імплікує покладання будь-якого індивідуального існування; істини відносно чистих сутностей не містять жодних тверджень щодо фактів” [2, с. 37].

У якому напрямі має просуватися ейдетичне осягнення і яким методом воно має послуговуватися? Відповідь на ці питання почасти експлікується із розмислів Татаркевича. Універсалізм, властивий його розумінню щастя, свідчить, що йдеться про феномен, у якому виказує себе фундаментальний всеохоплюючий факт „буття у світі”. Отже, перед усім належить питати про сутність людини, її світу, та людського світовідношення. Плідним способом ейдетичного пошуку, на нашу думку, може бути розроблений Е. Гуссерлем метод сутнісного бачення, заснований на вільному варіюванні, у якому, „сутність або ейдос, - як відзначає Ліотар, - конститується інваріантою, яка перебуває тотожною в усіх варіаціях... сутність зазнаємо в інтуїції, що переживається...сутність є лише те, у чому «сама річ» розкривається мені у первинному даруванні” [3, с. 14 – 15].

Один із можливих варіантів сутнісного усвідомлення людини в контексті проблематики щастя намічається в дослідженнях Романа Інгардена. Насамперед відзначимо суголосність його міркувань щодо можливостей емпірично налаштованого пізнання людської сутності із висловленими вище зауваженнями відносно щастя. Зокрема, йдеться про те, що „усі спроби охопити повноту її (людини – К. Б.) сутності задовільним і адекватним визначенням виявляються марними. До кожної риси, яку ми в ній знаходимо можна підібрати конкретні факти, які здається доводять щось прямо протилежне” [4, с. 18]. Людина здійснює вчинки славетні та ганебні, шляхетні та низькі. Ба більше: „Поза усяким сумнівом у більшості індивідуальних, суспільних людських дій, чи у діях народів домінує егоїзм” [4, с. 19]. І разом з тим, специфічно людським є чин „тільки заради чужого добра або *щастя (курсив наш)*” [4, с. 19]. З огляду на це слід зауважити, що щастя сутнісно невизначеної емпіричної людини можливе незалежно від якості та смислу її самоздійснення і відповідно, що онтологічна основа задоволення життям довільна, навіть якщо йдеться про деструктивне „буття до самознищення”.

Чи можливе альтернативне розв’язання проблеми і чи пов’язане таке вирішення із практикою щастя? Підказку нам дає буденний слововжиток, у якому „занадто людські” вчинки ми називаємо нелюдськими, тобто несумісними з нашою сутністю, „нижчими, за неї. Отже, не усе в людині є людським, вона може бути нелюдом, а натомість бути й людиною, що означає, як стверджує В. А. Малахов: „...долати нице начало, яке безумовно в ній закладене” [5]. І якщо „межа нелюдськості чи-то не існує, чи-то її важко відшукати, краще подивитися на що *добре (курсив наш)* людина здатна” [5]. Якщо так, то її сутність невіддільна від спрямованого до добра самоперевершення. „Людська натура, – говорить Інгарден,

– полягає у неперервному зусиллі по перетину межі тваринності, що вкорінена в ній і виростанню над нею людяності та ролі людини як творця цінностей”[4, с. 23].

Звернімо увагу на те, що в даних висловлюваннях виражається моральна оцінка, виявляється необхідний зв’язок людської сутності з моральними цінностями. У відношенні до цінностей, відчутті потреби в них, усвідомленні необхідності пізнавати та володіти ними, у прагненні втілювати їх у світі Інгарден вбачає суттєвий для людини факт. Цінності відіграють визначальну роль у конституюванні людяності. Разом з тим, відношення до них у Інгардена постає дійсною субстанційною основою щастя. „Без безпосереднього та інтуїтивного спілкування з цінностями, без радості, якої надає це спілкування, людина глибоко нещасна. Натомість здійснення цінностей ошчасливилює її і вона улягає їх особливий чарівності”[4, с. 20].

На особливу увагу в контексті нашого дослідження заслуговує інгарденівське розрізнення абсолютних та відносних цінностей. До перших належать цінності моральні та естетичні. Вони відіграють визначальну роль у досягненні щастя. У своїй іманентній якості вони реалізуються лише завдяки творчій здатності людини. Абсолютними, на нашу думку, вони є між іншим тому, що при їх усвідомленні та здійсненні людяність перебуває сам на сам із собою як з точки зору мети творчої дії її результату, так і з точки зору самого творчого акту. До другої групи Інгарден відносить цінності, підґрунтя яких складає психофізіологічна природа людини. І хоча їх роль у конституюванні задоволення життям безперечна, тим не менш, вона – другорядна, оскільки їх причетність до людяності як такої опосередкована.

Пізнавальне значення розглянутого розрізнення цінностей полягає у тому, що у багатьох випадках воно надає можливість уникнути відзначених вище проблем при дефініції поняття щастя. Окрім того, виходячи із ціннісної визначеності людської сутності, ми отримуємо можливість осмислити феномен світовідношення, як внутрішню детермінанту переживання щастя у світі та феномен самого світу як зовнішнього гаранта такого переживання. Згадаємо: Татаркевич наголошує, що задоволення від життя має бути повним, тривалим та цілісним, з чого висновуємо, що самого по собі усвідомлення цінностей, відчуття потреби в них недостатньо. Повнота та цілісність можливі, якщо їх внутрішній досвід переплетений із досвідом світу. Але чи може відношення до цінностей здійснюватися у світі, який у своєму споконвічному природному бутті не містить цінностей, а отже людяність і щастя у ньому неможливі. Тоді стає зрозумілим, що людська сутність конститується у двоєдиному перевершенні іманентного її природного начала, та первинно даного світу, яке полягає у його ціннісному наповненні. Людина „...створює на ґрунті реального світу...новий світ – світ культури, в якому з’являються цінності... Перед лицем цієї нової дійсності людина у певному ступені забуває про свою справжню первинну, тваринну природу. Забуває також як виглядає реальний світ, незалежний від її творчої діяльності і глибоко відмінний від лику культури... *Відчуває себе щасливою, усвідомлюючи присутність цінностей, створених нею (курсив наш)*”[4, с. 21].

Підводячи підсумки, відзначимо наступне. Поділяючи запропонований В. Татаркевичем підхід до щастя, вважаємо за доречне доповнити виділені ним ознаки принципом відношення до абсолютних моральних цінностей. На нашу думку, таке розширення дозволить позиціонувати формальні ознаки задоволення життям відносно необхідного конститутивного принципу щастя. Окрім того,

вводиться критерій розрізнення, узгодження та співвіднесення його емпіричних проявів. У наслідку теорія набуває обґрунтованої єдності та розбудовується у смислової спрямованості на суттєве, а практика – смислового наповнення. Це дозволить значною мірою подолати труднощі, з якими пов'язане визначення поняття. Отже, говорячи про переживання щастя ми маємо на увазі задоволення, похідне від відношення до моральних цінностей. Бути щасливим означає бути моральною особою.

ЛИТЕРАТУРА

1. Татаркевич В. О счастье / В. Татаркевич // О счастье и совершенстве человека; составление и перевод с польского Л. В. Коноваловой. – М. : Прогресс, 1981. – С. 26 – 315.
2. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / Э. Гуссерль; пер. с нем. А.В. Михайлова.– М.: Академический Проект, 2009. – 489 с.
3. Лиотар Ж.-Ф. Феноменология / Ж.-Ф. Лиотар; перевод с английского Б. Г. Соколова. – СПб. : Алетейя, 2001. – 160 с.
4. Ingarden Roman. O naturze ludzkiej / Roman Ingarden // Książeczka o człowieku Kraków : Wydawnictwo, 2017. – S. 17 – 25.
5. Малахов В. А. Веяние человечности [Электронный ресурс] / В. А. Малахов. – Режим доступа: <http://thevirtuoso.net/journal/>